

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЛАНДШАФТОЗНАВСТВА

THEORETICAL PROBLEMS OF LANDSCAPE SCIENCE

УДК 911.3

DOI: 10.31652/2786-5665-2024-6-6-15

Денисик Г. І.

доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна
grygden@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0941-9217>

Браславська О. В.

доктор педагогічних наук, завідувач кафедри географії, геодезії та землеустрою
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна
oksana.braslavaska@udpu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-0852-686X>

Атаман Л. В.

кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна
ataman2412@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4600-7526>

ХУДОЖНЄ ЛАНДШАФТОЗНАВСТВО: СУТНІСТЬ І ЗНАЧИМІСТЬ

Анотація. Мета – обґрунтувати необхідність розвитку та здійснити аналіз основних ознак, що виокремлюють становлення нового наукового напрямку на межі ландшафтознавства і художньої творчості – художнього ландшафтознавства. У процесі дослідження використано загально- і конкретно-наукові принципи: історизму, комплексності, об'єктивності та методи – аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, як наскрізні – методи ГІС-технологій. Художнє ландшафтознавство – міждисциплінарний напрям ландшафтознавства. Воно передає особливості парагенетичних і парадинамічних взаємозв'язків між природою та культурою через призму художньо описаного ландшафту. Художнє розуміння ландшафту і є сутністю художнього ландшафтознавства. Воно має бути притаманне як географам-ландшафтознавцям, так і митцям. Розглянуто низку художніх творів відомих українських письменників і поетів. Звернено увагу й на те, що кожен географ-ландшафтознавець до певної міри має бути письменником або художником. Виокремлено практичну значимість художнього ландшафтознавства у краєзнавстві і туризмі, охороні природи, повсякденному житті людей та шкільній географії.

Ключові слова: ландшафтознавство, художнє ландшафтознавство, художня творчість, ознаки, сутність, можливості використання.

Denysyk Hryhoriy, Braslavska Oksana, Ataman Lyudmila. ARTISTIC LANDSCAPE STUDIES: ESSENCE AND SIGNIFICANCE

Abstract. The purpose is to substantiate the need for development and to analyze the main features that distinguish the formation of a new scientific direction on the border of landscape science and artistic creativity – artistic landscape science. In the process of research, general and specific scientific principles were used: historicism, complexity, objectivity and methods – analysis and synthesis, comparison and generalization, as well as cross-cutting methods - GIS technologies. It is shown that landscape geographers still pay little attention to artistic descriptions of the landscape. However, it is noted that the active development of landscape science will be observed in the post-war, victorious years. Artistic landscape science is an interdisciplinary direction of landscape science. It conveys the features of paragenetic and paradynamic relationships between nature and culture through the prism of an artistically described landscape. The artistic understanding of the landscape is the essence of artistic landscape science. It should be inherent in both landscape geographers and artists. A number of works of art by famous Ukrainian writers and poets are considered: T. Shevchenko, L. Ukrainka, I. Nechuy-Levytsky, M. Stelmakh, N. Kostenko, in which the landscape is described at the level of an artistic image. Attention is also drawn to the fact that every landscape geographer to a certain extent must be a writer or an artist. In Ukraine, such a combination is partially traced in the works of P. Tutkovsky, O. Marynych, P. Shyshchenko, M. Grodzynsky, V. Stetsyuk, V. Pashchenko, H. Tyutyunnyk. The practical significance of artistic landscape studies in local history and tourism, nature conservation, everyday life of people and school geography is highlighted. It is noted that in these and other areas of human activity, the artistic vision of the landscape will provide an opportunity to study the diversity and complexity of modern life and to survive existing adversities.

Keywords: landscape science, artistic landscape science, artistic creativity, signs, essence, possibilities of use.

Актуальність дослідження. Активний розвиток ландшафтознавства упродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст. призвів до виокремлення у його структурі нових наукових напрямів – геохімії та геофізики ландшафтів, меліоративного ландшафтознавства, екології ландшафтів, історичного й антропогенного ландшафтознавства та інших. Через численні негаразди у сучасному розвитку України, частині із зазначених ландшафтознавчих напрямів не приділяється належної уваги. Поки що більш-менш належно розвиваються екологія ландшафтів і антропогенне ландшафтознавство (Денисик, 2014; Денисик, Чиж & Канський, 2022; Міхелі, 2014). Серед нових напрямів, що розвиваються на стику з ландшафтознавством, заслуговують на більшу увагу науковців й такі, які на перший погляд не завжди можна віднести до наукових. Маємо на увазі художнє ландшафтознавство, ландшафтний дизайн, естетику ландшафту, ландшафт повсякдення тощо. Ці та інші нові напрями започатковуються тепер, однак їх активний розвиток в Україні припадає на післявоєнні, переможні роки. Кожний із зазначених напрямів потребує окремого розгляду. Детальніше розглянемо лише художнє ландшафтознавство.

Ландшафт є невід’ємним складником багатьох літературних творів – від терену, на фоні якого відбуваються події, до персоналізованого і міфологізованого художнього образу. У художніх творах ландшафт займає або багато, або мало місця – у залежності від уподобань автора і жанру твору, однак присутній в усіх випадках. Художнє розуміння ландшафту і є сутністю художнього ландшафтознавства. Поки що письменники, художники й поети більше приділяють уваги ландшафту, ніж ландшафтознавці його художнім образам. Це затрудняє розуміння ландшафтознавцями об’єкту своїх досліджень й, особливо, популяризації ландшафтознавства як складної, однак над-

звичайно цікавої науки.

Аналіз попередніх досліджень. Географи-природнички і ландшафтознавці художньому ландшафтознавству приділяють мало уваги. Спроби художнього опису ландшафту зустрічаються у науково-популярних нарисах окремих регіонів (Денисик, 1995; Коржик, 2012) або України загалом (Олійник, Стецюк, 2008; Гродзинський & Савицька, 2005). Оригінальною є серія «Земля Подільська», видана з позиції історичного та художнього ландшафтознавства під загальною редакцією Г. І. Денисика (1999-2015 рр.) та окремі краєзнавчо-ландшафтознавчі збірники (Денисик & Панасенко, 2008; Воловик, 2003; Яценчук, 2011). Варто зазначити, що й Український географічний журнал приділяє увагу художнім географії та ландшафтознавству й опублікував серію цікавих статей під загальною назвою «Перлини України» (1993-2006 рр.). Серед окремих публікацій заслуговують на увагу книги «Природні та культурні феномени України» (Олійник & Стецюк, 2008); навчальний посібник «Естетика ландшафту» (Гродзинський & Савицька, 2005) та інші, де в окремих розділах є гарні спроби характеристики окремих природних (натуральних, натурально-антропогенних і антропогенних) об’єктів з позицій художнього ландшафтознавства. Поступово художнє ландшафтознавство входить у навчальний процес закладів вищої освіти (Лозинська & Кудрявець, 2013; Довгаль & Лазаренко, 2014; Серета, Якубенко & Грабовецька, 2015). Однак у навчальних підручниках і посібниках художнє ландшафтознавство часто поєднується з ландшафтним дизайном.

Мета дослідження: здійснити аналіз своєрідних ознак розвитку нового наукового напрямку, що формується на межі ландшафтознавства і художньої творчості – художнього ландшафтознавства, обґрунтувати його теоретичну і практичну значимість.

Методи дослідження. У процесі дослі-

дження наукових напрямів, що формуються на межі двох і більше наук доцільним є використання загальнонаукових принципів і методів. Серед перших – принципи історизму і комплексності, взаємного зв'язку, розвитку і об'єктивності. Серед методів, перевагу надано аналізу і синтезу – для деталізації предмету дослідження; порівняння – для зіставлення матеріалів у хронологічному розрізі; теоретичного узагальнення та систематизації фактів. Окрім цього, використано різноманітні методи літературного пошуку та аналізу. Обробка аналітичної інформації та представлення результатів вишукувань здійснено за допомогою методів ІС-технологій.

Результати дослідження. Взаємовідносини між географією, ландшафтознавством і художньою літературою надзвичайно тісні. Письменник і географ або ландшафтознавець, діючи різними методами, в решті решт разом створюють географічні або ландшафтні образи. Мало в кого виникають сумніви у тому, що кожний письменник або художник – це трохи й географ або ландшафтознавець, який витончено відчуває ландшафтні особливості сільської або міської місцевості, на фоні якої від прослідковує долі своїх героїв. Ландшафт завжди був, є і буде суттєвою складовою художнього твору – вірша, поеми, розповіді, роману, картини, світлина, кіно. Художнє ландшафтознавство пізнає і передає особливості взаємодії (парагенетичні взаємозв'язки) між природою і культурою через призму ландшафту як художньо втіленої реальності. Це міждисциплінарний напрям розвитку ландшафтознавства, який об'єднує здобутки географії, літератури, екології, історії, мистецтв, архітектури, психології та інших наук для розуміння та аналізу того, як люди сприймають, трансформують та втілюють натуральні, натурально-антропогенні та антропогенні ландшафти у своїх творах та культурних виявах.

Особливо велике місце ландшафту від-

водиться у художній літературі. Закономірно, що не у всіх художніх творах однаково. Однак, вважаємо, що одним із критеріїв оцінки письменника є його ставлення до природи.

В українській художній літературі багато гарних зразків чудового розуміння письменниками прекрасної, часто унікальної природи і ландшафтів України. Більше того, таке ставлення до природи і ландшафтів України, мабуть, – одна із генетичних ознак вітчизняних письменників, поетів і художників. Ця проблематика потребує окремого дослідження. Тут лише окремі зразки.

Іван Нечуй-Левицький (1838-1918) – прозаїк, драматург, перекладач, педагог, магістр богослов'я. Написав понад п'ятдесят високохудожніх романів, повістей, оповідань, п'єс, казок, нарисів, гуморесок, літературно-критичних статей. Одним із романів Івана Нечуй-Левицького, де детально описано ландшафт і природні об'єкти центральної, лісостепової частини України, є роман «Кайдашева сім'я»: *«Недалеко от Богуслава, коло Росі, в довгому покрученому яру розкинулось село Семигори. Яр в'ється гадюкою між крутими горами, між зеленими терасами; од яру на всі боки розбіглись, неначе гілки дерева, глибокі рукави й поховались десь далеко в густих лісах. На дні довгого яру блищать рядками ставочки в очеретах, в осоці, зеленіють левади. Греблі обсажені столітніми вербами. В глибокому яру ніби в'ється оксамитовий зелений пояс, на котрому блищать ніби вправлені в зелену оправу прикраси з срібла. Два рядки білих хат попід горами біліють, неначе два рядки перлів на зеленому поясі. Коло хат зеленіють густі старі садки. На високих гривах гір кругом яру зеленіє старий ліс, як зелене море, вкрите хвилями. Глянеш з високої гори на той ліс, і здається, ніби на гори впала оксамитова зелена тканина, гарно побгалась складками, позападала в вузькі долини тисячами оборок та жмутів. В гарячий ясний літній день ліс на горах сяє,*

а в долинах чорніє. Над долинами стоїть сизий легкий туман. Ті долини здалека ніби дишуть тобі в лице холодком, лісовою вогкістю, манять до себе в тінь густого старого лісу...» (Нечуй-Левицький, 2020).

Опис включає багато образів та метафор, що роблять цей ландшафт живописним. Автор вдало передає красу та різноманіття природи, допомагає читачеві легко уявити цей прекрасний ландшафт.

Тарас Шевченко (1814-1861) – поет

У цьому геніальному вірші оригінальне поєднання художньої географії (опис одного із елементів клімату – бурі) й художнього ландшафтознавства – характеристика стану ландшафту під час негоди.

Леся Українка (1871-1913) – одна із найвидатніших українських поетес і письменниць – так описала лісовий ландшафт північної частини України – Полісся (з наукового погляду – зона мішаних хвойно-широколистих лісів): «...*Старезний, густий,*

Рис. 1. Біле латаття ставка р. Думка притоки р. Рів в околицях с. Межирів Вінницької області (світлина Канського В.С.)

і художник, який часто відображав красу українського лісостепу і степу, полів, лісів та річок у віршах та малюнках. Знаменитий опис бурі і стану лісостепового ландшафту Придніпров'я у вірші «Реве та стогне Дніпр широкий». Лише чотири перші рядки повністю відтворюють описане дійство:

*«Реве та стогне Дніпр широкий
Сердитий вітер завива,
Додолю верби гне високі,
Горами хвилю підійма...» (Шевченко, 1985).*

предковичний ліс на Волині. Посеред лісу простора галява з плакучою березою і з великим прастарим дубом. Галява скраю переходить в куп'я та очерети, а в одному місці в ярозелену драговину — то береги лісового озера, що утворилося з лісового струмка. Струмок той вибігає з гущавини лісу, впадає в озеро, потім, по другім боці озера, знов витікає і губиться в хащах. Саме озеро — тиховоде, вкрите ряскою та лататтям, але з чистим плесом посередині. Містина вся дика, таєм-

нича, але не понура, — повна ніжної, задумливої поліської краси. Провесна. По узліссі і на галяві зеленіє перший ряст і цвітуть проліски та сон-трава. Дерева ще безлисті, але вкриті бростю, що от-от має розкритись. На озері туман то лежить пеленою, то хвилює од вітру, то розривається, odkриваючи блідо-блакитну воду».

У романі Михайла Коцюбинського (1864-1913) «Тіні забутих предків» опублікованого у 1911 р. не менш оригінально схарактеризовано лісовий ландшафт Карпат: «...З-за галузки смереки виглядали зажурені гори, напоєні сумом тіней од хмар, що все стирали бліду усмішку царинок. Гори щохвилини мі-

золото зір, мороз блискав срібним мечем, потинаючи згуки в повітрі...».

Оригінальний опис степу України можна прочитати в оповіданні Миколи Гоголя «Тарас Бульба»: «*Степ що далі, то все прекрасніше... Нічого в природі не могло бути краще. Вся поверхня землі представлялася зелено-золотим океаном, по якому бризнули мільйони різних квітів. Крізь тонкі, високі стебла трави проглядали голубі, сині й лілові волошки; біла кашка своїми шапками рябіла на поверхні; занесений бозна-звідки колос пшениці наливався в гущавині... Чорт вас візьми, степи, які ви гарні!...».*

З часом міняється, переважно антро-

Рис. 2. Сучасні ландшафти Середнього Побужжя
(світлина Канського В.С.)

няли свій настрій: коли сміялась царинка, хмурився ліс. І як трудно було вдивитись в те рухливе обличчя гір, так трудно було дитині спіймати химерну мелодію пісні, що вилась, тріпала крильцями коло самого вуха і не давалась. ... Зелені гори, убравшись у білі гуглі, прислухались чуйно, як дзвеніло на небі

погенізується ландшафт, змінюється і його художнє сприйняття та висвітлення. Розуміння й описи сучасного ландшафту письменниками, поетами й художниками України в ХХ – початку ХХІ ст. суттєво відрізняються від таких кінця ХІХ – початку ХХ ст., хоча й пройшло лише 100 років. Ось як опи-

сав антропогенний ландшафт Середнього Придніпров'я другої половини ХХ століття Михайло Стельмах у романі «Чотири броди» (1978): *«І знов пшениці та жита, білопінні гречки та губаті соняшники, і погойдування місячних неводів, і загадковість долини. А ось дрімливі верби позначають шлях дрімотної річечки, і кладка, що попускає, як в'юн і дикі півники, які гарно підвели жовті свічада цвіту, і ошатні в напатланих спідничках копиці, і прив'ялений смуток татарського зілля»* (Стельмах, 1995).

Сергій Жадан, письменник і поет, відзначається своєю літературною діяльністю, яка включає описи міських ландшафтів, зокрема міста Харків, його місця народження і проживання. У літературних творах С. Жадана ландшафт міського середовища набуває важливого значення для аналізу глибоких соціокультурних та емоційних аспектів сучасного міського життя. Зокрема, відображаються деталі архітектурної структури міста, окремі будівлі, вулиці, майданчики та інші елементи міського ландшафту. Він намагається передати читачеві багатошаровість та різноманіття міського ландшафту, акцентує увагу на впливі сучасних технологій на міську забудову, що може включати висотні будівлі, дороги, мости та інфраструктуру, які відображають сучасний розвиток міста. Життя міста в описах Сергія Жадана охоплює рух мешканців, сцени з кафе, культурні події та інші аспекти, які характеризують міський ландшафт та його динаміку.

Таких прикладів можна навести багато з прекрасних художніх творів сучасних письменників, поетів і художників України. Однак, і кожен географ-ландшафтознавець стає, хоча б частково, письменником або художником. Виявлення і пізнання у природі ландшафтних комплексів, усі компоненти яких пов'язані найтоншими нитками, наступний опис їх словами й образами, які здатні зацікавити широке коло читачів, – це завдання не

для людини, яка уміє говорити лише мовою сухих фактів і чисел. «І якщо природничо-наукове та літературно-поетичне бачення ландшафту хоч і у дуже небагатьох осіб, але поєднується, то осіб, у яких би поєднувалося природничо-наукове та художньо-пейзажне бачення ландшафту, знайдеться, мабуть, на порядок менше. Можливо, це пояснюється різними формами подачі матеріалу про ландшафт: у поетів і науковців одна – словесний текст, тоді як у науковців і художників – різні (текст і картина). Той, хто тримає у руці пензель, уникає мати справу з ручкою. Через це, якщо серед ландшафтознавців-науковців ще можна знайти поетів і літераторів, то художників серед них практично немає» (Гродзинський, 2005). Поєднання ландшафтознавця і письменника, ландшафтознавця й художника є дійсно рідкісним. Однак, в окремих наукових і науково-популярних працях П. А. Тутковського, О. М. Маринича, П. Г. Шиценка, М. Д. Гродзинського, В. М. Паценка, В. В. Стецюка, Ю. Г. Тютюнника художньо-ландшафтознавчі «образи» відповідних територій подані професійно.

А ще фрагменти опису Канівських гір в одній із статей рубрики «Перлини України» в Українському географічному журналі: *«Канівські гори... Мабуть, кожен народ має реліквії, що є центрами формування його духовності. Чи не такими, виділеними природою і обраними історією, є в Україні, Канівські гори. Т. Шевченко вважав їх святими»*. І далі аналізуючи тут численні назви археологічних культур, місцевостей, урочищ і річок: *«У самих назвах проступає первісна символіка, перейнята єдністю людини з силами природи. Невипадково і тепер, попри всі негаразди, Канівські гори, овіяні славою тисячоліть, освячені неупокоєним духом Кобзаря, «вищі, – за висловом П. Тичини, – від усіх на світі гір!»* (Денисик, 1998).

І географ-ландшафтознавець, і письменник при характеристиці ландшафту за-

йнятті пошуками найбільш виразних «образів місця» – перший очима науковця, другий – художника. У тих випадках, коли науковець і художник зливаються в єдине, коли науково достовірні факти про природу, населення і його господарство втілюються у формі високохудожніх образів, маємо право мовити про художнє ландшафтознавство.

«Розуміння того, як людина сприймає ландшафт і якими критеріями керується при його впорядкуванні, суттєво залежить від з'ясування тих впливів, які справляють на це сприйняття митці. Більше того, через інтерпретацію ландшафту художником чи поетом відбувається формування того, як людина розуміє красу взагалі» (Гродзинський, 2005).

Не викликає сумнівів практична значимість художнього ландшафтознавства у:

– **краєзнавстві і туризмі.** Активний розвиток краєзнавства і туризму потребують нових форм їх розбудови, популяризації та обґрунтування перспектив. У цьому процесі необхідно використовувати можливості усіх дотичних до тісно взаємопов'язаних між собою краєзнавства і туризму наук або нових наукових напрямів, серед яких і художнє ландшафтознавство. У туристично-краєзнавчих дослідженнях, описах, розповідях основна увага звернена на історичні або архітектурні пам'ятки, історичні події та біографії знаних людей, господарство та заповідні об'єкти. Лише ландшафт – натуральний, натурально-антропогенний, антропогенний, на фоні і у межах якого знаходяться усі об'єкти і відбуваються події, – поза увагою. Безперечно, що пізнання й розуміння ландшафту, його структури, особливостей і краси, – процес складний і потребує відповідних знань. Однак з використанням можливостей художнього ландшафтознавства, краєзнавець, турист, екскурсовод явно підвищать якість результатів своєї праці, пізнання навколишнього середовища, місць відпочинку. Художня образність у краєзнавстві і туризмі вкрай

необхідний елемент їх розвитку. Зразком для цього є як уже зазначені раніше, так й інші відомі твори Т. Г. Шевченка (згадайте лише «Реве та стогне Дніпр широкий», «Садок вишневий коло хати»...), М. Гоголя «Ніч перед Різдом», «Вечори на хуторі біля Диканьки», О. Кобилянської «Битва», Л. Українки «Лісова пісня». Без використання оригінальних описів природи і ландшафтів відповідних регіонів України цих авторів, краєзнавство і туризм буде розвиватися неякісно;

– **охороні природи.** Вражена катастрофічними наслідками вирубок лісів у Карпатах, О. Кобилянська (1863-1942) значно раніше за науковців підняла питання охорони природи цього регіону, персоніфікувала природу у боротьбі за своє існування «Один з прибулих ударив залізним топірцем по старій смереці... Вона здригнулася... Удар той розлігся по цілім лісі... і почулось звільна і виразне слово: «Зрубати!». Неначе церквою пробігло лісом: «Зрубати!» – задзвеніло недалеко, і заразом в тій самій хвилі в найдалшій далечині».

Ліна Костенко, визначна українська поетеса, відома своїм майстерним використанням ландшафту як важливого елементу її поетичної творчості. Вона створила власний художній світ, де ландшафт не лише слугує фоном для подій, але і є прикладом для вираження почуттів та думок.

*«Ще назва є, а річки вже немає.
Усохли верби, вижовкли рови,
і дика качка тоскно обминає
рудиментарні залишки багви.*

*І тільки степ, і тільки спека, спека,
і озеравин проблески скупі.
І той у небі зморений лелека,
і те гніздо лелече на стовпі.»;*

– **географо-ландшафтному повсякденні.** Одним із нових географо-ландшафтознавчих напрямів сучасних досліджень,

який лише зароджується, однак має гарні перспективи, є напрям пізнання географо-ландшафтних особливостей повсякденного життя людей (Денисик, 2019). Повсякденність належить до сфер, у яких відбувається індивідуальна просторово-часова адаптація людини до матеріального і духовного світу. Результати цієї адаптації залежать від природного середовища, тобто основного об'єкту дослідження географів-природників і ландшафтознавців. Художнє ландшафтознавство сприяє кращому розумінню людиною реалій повсякденного життя будь-якого проміжку часу: у минулому, сьогодні та уявити у майбутньому. Як приклад, описи повсякденної життєдіяльності людей і природи в історичному романі З. Тулуб «Людолови». Опис звичайної на ті часи пасіки: «Глибокий рів і пліт на зріст людини з трьома рядами лип оточують пасіку старого Чмеля. Тихо-тихо на пасіці. Пасмами сивого волосся плаває у повітрі павутиння. Променисте жовте повітря віддає медом, мертвим листям і димом від гниличків у руках старого Чмеля. Бурчить старий, і його низьке гудюче буркотіння дійсно нагадує чмеля і виправдовує його прізвище» (Тулуб, 1994).

– у **шкільній географії**. Свідоме сприйняття та розуміння людиною природи і ландшафту свого рідного краю і Батьківщини починається із шкільних років. Для дітей подорожі рідним ландшафтом – найцікавіша складова їх практичної діяльності. Однак, у цей шкільний період, найбільше втрачаємо у плані теоретичної підготовки учнів з ландшафтознавства. Важко відзначити хоча би один шкільний підручник або посібник з географії, краєзнавства і туризму для учнів шкіл, де природа чи ландшафти Землі, окремих її частин або країн були б описані з позиції художньої географії або художнього ландшафтознавства; описані так, щоб дитині захотілося обов'язково у майбутньому там

побувати і побачити натуральну красу описаного регіону. Немає таких описів і в хрестоматіях. Скрізь лише стандартні відповіді на програмні питання, що не викликають жодних емоцій. Жива, художня мова, художнє краєзнавство, художній опис ландшафтів і туристичних маршрутів відсутній.

Можна заперечити сказане, враховуючи те, що поняття «ландшафт» надто складне для дітей. Це дійсно так, якщо його вивчати у такому ж типово шкільному стилі, як і компоненти природи. Разом з тим, до вивчення ландшафтів будь-якого регіону, особливо рідного краю, можна підійти, використовуючи можливості художнього ландшафтознавства; тоді його зрозуміти буде не важче, ніж поняття «клімат», «грунт» тощо. Це важливо ще й тому, що саме в дитинстві на все життя формується цільний ландшафтний, а не геокомпонентний образ, зокрема рідного краю. І не важливо, що його природа на перший погляд може здатися не оригінальною або не досить унікальною. Важливо, що чим більше знаєш про неї, тим усе більше, майже до болі у серці, починаєш любити цю свою звичайну землю (Денисик, 1999).

Аналіз опублікованих за минулі роки підручників та посібників з географії рідного краю і туризму показує, що їх автори зовсім не використовують художню образність. Тут є звичайні, як правило, відомі дані про геологічну будову і корисні копалини, річки та озера, клімат, ґрунти, рослинний і тваринний світ, населення та його господарство, частково заповідні об'єкти. Все викладено в академічному, типовому стилі для підручників та посібників освітніх закладів і не викликає жодних емоцій. Чому? Причини різні: підручники і посібники з географії, краєзнавства і туризму готують, здебільшого, на замовлення, за потребою, що рідко викликає справжнє хвилювання душі, яке відчуває істинний географ або краєзнавець, описуючи свій край; не кожен автор підручника з

географії, краєзнавства і туризму «хоч трохи художник», а тому художні образи природи рідного краю йому створити не під силу; у географічну, краєзнавчу і туристичну літературу не введено поняття, а відповідно і не вивчається ландшафт рідного краю; не завжди і обсяг підручника дозволяє розглядати заплановані теми з позиції художньої географії або художнього ландшафтознавства.

Висновки. У сучасному і майбутньому розвитку географії та ландшафтознавства в Україні, однією з основних складових був, є і буде ландшафт: натуральний, натурально-антропогенний і антропогенний. У географічній діяльності знання про ландшафт (в Україні переважно антропогенний) є такими ж необхідними, як знання історії, архітектури, економіки й екології окремої

країни або її регіону. Враховуючи складність пізнання й популяризації ландшафту у процесі природознавчої діяльності, доцільними є використання можливостей художнього ландшафтознавства. При цьому необхідно чітко визначити, у яких географічних аспектах можна використовувати художнє ландшафтознавство. Вважаємо, що художню зацікавленість до пізнання краси ландшафту необхідно прививати дітям із шкільного віку, суттєво розширювати таке пізнання у молодому віці і виокремлювати найбільш оригінальні особливості ландшафту для людей старших вікових категорій. Це дасть можливість людям як зараз, так і у майбутньому краще зрозуміти різноманіття подій та явищ, що відбувається у сучасному світі або окремих його регіонах та країнах.

Список використаних джерел

- Гродзинський, М. Д. (2005). Пізнання ландшафту: місце і простір: монографія. У2-х т. Київ. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». Т.1. с. 126, Т. 2. С. 283.
- Гродзинський, М. Д. & Савицька, О. В. (2005). Естетика ландшафту. Навчальний посібник. Київ. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 183 с.
- Воловик, В. М. (2003). Тріада життя (біосфера, етносфера, ноосфера): навчальний посібник. Вінниця. Велес. 120 с.
- Денисик, Г. І. (1993). Гори з дна моря. Український географічний журнал. №2. С.44-48.
- Денисик, Г. І. (1998). Канівські гори. Український географічний журнал. №4. С.54-57.
- Денисик, Г. І. (1998). Поділля – край зелених дібров і золотих нив. Вінниця. Фонд культури. 79 с.
- Денисик, Г. І., Любченко В. Є. (1999). Подільське Побужжя. Вінниця: ЕкоБізнесЦентр. С. 7-10.
- Денисик, Г. І. & Панасенко, Б. Д. (2008). Океан таємниць. Вінниця. ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації». 212 с.
- Денисик, Г. І. (2014). Природнича географія Поділля: навчальний посібник. Вінниця, ЕкоБізнесЦентр, 184.
- Денисик, Г. І., Чиж, О. П. & Канський, В. С. (2022). Відродження ландшафтознавства в Україні. Ландшафтознавство. № 1(1). С. 6-16.
- Довгаль, М. І. & Лазаренко Т. С. (2014). Художнє ландшафтознавство: навчальний посібник. Київ. КНЕУ. 240 с.
- Коржик, В. П. (2012). Хотинська височина. Чернівці: Друк Арт. 333 с.
- Лозинська, О. В. & Кудрявець О. М. (2013). Художнє ландшафтознавство: навчальний посібник. Київ. Академвидав. 288 с.
- Міхелі, С. В. (2014). Українське ландшафтознавство: витоки, становлення, сучасний стан. Київ. Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова. 416 с.
- Нечуй-Левицький, І. С. (2020). Кайдашева сім'я. Харків: Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля". 315 с.
- Стельмах, М. (1995). Чотири Броди. Київ: Дніпро. 592 с.
- Олійник, Я. Б. & Стецюк В. В. (2008). Природні та етнокультурні феномени України. Вид. 2-ге. Київ. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 215 с.

- Середа, М. О., Якубенко Т. Ю. & Грабовська В. П. (2015).* Художнє ландшафтознавство: навчальний посібник. Київ. КНЕУ. 256 с.
- Серія «Земля Подільська» (1999-2015).* Сім збірників: «Простори Вінниччини»; «Подільське Побужжя»; «Заповідне Поділля»; «Подільські Товтри»; «Вінниця та її околиці»; «Діброви Поділля». Під загальною редакцією професора Г.І. Денисика. Вінниця.
- Тулуб, З. (1994).* Людолови. Т.2. Хмельницький: Поділля. С. 241.
- Шевченко, Т. (1985).* Кобзар. Київ: Дніпро. 640 с.
- Яцентюк, Ю. В. (2011).* Екомережа Вінницької області. Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К.

References

- Grodzinsky, M. D. (2005).* Landscape cognition: place and space: monograph. In 2 volumes. Kyiv. Publishing and printing center "Kyiv University". Vol. 1. p. 126, Vol. 2. p. 283. [In Ukrainian].
- Grodzinsky, M. D. & Savytska O. V. (2005).* Landscape aesthetics. Textbook. Kyiv. Publishing and printing center "Kyiv University". 183 p. [In Ukrainian].
- Volovyk, V. M. (2003).* Triad of life (biosphere, ethnosphere, noosphere): textbook. Vinnytsia. Veles. 120 p. [In Ukrainian].
- Denisyk, G. I. (1993).* Mountains from the bottom of the sea. Ukrainian Geographical Journal. No. 2. P. 44-48. [In Ukrainian].
- Denisyk, G. I. (1998).* Kaniv Mountains. Ukrainian Geographical Journal. No. 4. P.54-57. [In Ukrainian].
- Denisyk, G. I. (1998).* Podillya – the land of green oak groves and golden fields. Vinnytsia. Cultural Foundation. 79 p. [In Ukrainian].
- Denisyk, G. I. & Lyubchenko V. E. (1999).* Podilskyi Pobuzhzhya. Vinnytsia: EcoBusinessCenter. P. 7-10. [In Ukrainian].
- Denisyk, G. I. & Panasenko, B. D. (2008).* Ocean of secrets. Vinnytsia. LLC "Center for Ecological Education and Information". 212 p. [In Ukrainian].
- Denisyk, G. I. (2014).* Natural geography of Podillya: a textbook. Vinnytsia, EcoBusinessCenter, 184. [In Ukrainian].
- Denisyk, G. I., Chyzh O. P. & Kansky V. S. (2022).* The revival of landscape science in Ukraine. Landscape science. No. 1(1). P. 6-16. [In Ukrainian].
- Dovgal, M. I. & Lazarenko T. S. (2014).* Artistic landscape science: a textbook. Kyiv. KNEU. 240 p. [In Ukrainian].
- Korzhyk, V. P. (2012).* Khotynska Upland. Chernivtsi: Druk Art. 333 p. [In Ukrainian].
- Lozynska O. V. & Kudryavets, O. M. (2013).* Artistic landscape science: a textbook. Kyiv. Akademydav. 288 p. [In Ukrainian].
- Mikheli, S. V. (2014).* Ukrainian landscape science: origins, formation, current state. Kyiv. Publishing house of the NPU named after M. P. Dragomanov. 416 p. [In Ukrainian].
- Nechuy-Levytsky, I. S. (2020).* Kaydashev's family. Kharkiv: Book Club "Family Leisure Club". 315 p. [In Ukrainian].
- Stelmakh, M. (1995).* Four Brody. Kyiv: Dnipro. 592 p. [In Ukrainian].
- Oliynyk, Ya. B. & Stetsyuk, V. V. (2008).* Natural and ethnocultural phenomena of Ukraine. Ed. 2nd. Kyiv Publishing and Printing Center "Kyiv University". 215 p. [In Ukrainian].
- Sereda, M. O., Yakubenko, T. Yu. & Grabovska, V. P. (2015).* Artistic landscape science: a textbook. Kyiv. KNEU. 256 p. [In Ukrainian].
- Series "Land of Podil" (1999-2015).* Seven collections: "Spaces of Vinnytsia"; "Podilskyi Pobuzhzhya"; "Protected Podillya"; "Podilskyi Tovtry"; "Vinnytsia and its environs"; "Oak forests of Podillya". Under the general editorship of Professor G.I. Denisyk. Vinnytsia. [In Ukrainian].
- Tulub, Z. (1994).* Ludolovy. T.2. Khmelnytskyi: Podillya. S. 241. [In Ukrainian].
- Shevchenko, T. (1985).* Kobzar. Kyiv: Dnipro. 640 p. [In Ukrainian].
- Yatsentiuk, Y. V. (2011).* Eco-network of Vinnytsia region. Vinnytsia: PP "TD "Edelweiss and K. [In Ukrainian].